

Dr. habil. Udvary Sándor, Ph.D.
A polgári eljárásjog reformja – reformáció vagy renováció

A polgári perrendtartás megújulása három éve folyamatos mozgásban tartja a perjogi irodalmat és a 2016. évi CXXX. törvény megjelenésével a gyakorlat is egyre inkább érzi a változások elközelgetését. A szöveg kritikus pontjainak elemzésével a szerző arra vállalkozik, hogy áttekintést ad a majdani perrendtartásról abból a perspektívából, hogy mélyreható reformációt vagy felszíni renovációt jelent-e az új törvény a ma megszokott perrendhez képest. A cikk kapcsolódását a kálvini reformációhoz az adja, hogy az egyházi bíróságok eljárása – mely bizonyos vonalakban emlékeztet az állami bíróságokéra, így pl. az eljárás tisztességességét garantáló alapvető rendelkezések tekintetében – fog-e bármilyen kihatást elszenvedni a változó eljárási koncepciók miatt.

I.

A polgári perrendtartásról szóló, e tanulmány írásakor hatályos törvény 1952-ben, a kommunista uralom éveiben született és a következő évben lépett hatályba. 1989-et követően a törvény nem újult meg átfogóan, szerkezetét és koncepcióját tekintve, hanem csak egyes rendelkezéseket módosítottak. A szocialista perjogi gondolkodás számos elemét sikerült így kiiktatni, egyszer a jogalkotó, másszor a bíróságok vagy az Alkotmánybíróság kezdeményezésére. Azonban minden törvény, amely egy bizonyos kritikus tömeget meghaladó módosítást szenved el, óhatatlanul veszít koherenciájából, s ez jogalkalmazási nehézségeket okoz. Túl ezen, Magyarország uniós tagsága, a fokozódó nemzetközi beágyazottság, a 21. század technológiai, szociológiai, gazdasági kihívásai olyan – sokszor széttartó – kihívásokat jelentettek a polgári perjog számára, amelyek megoldását a felelős jogalkotó csak a koncepcionális alapoktól történő teljes újjáépítéssel tudta biztosítani. A 2016. évi CXXX. törvény immár a harmadik ezzel a címmel és a megtartandó elemek gondos megrostálásával olyan új struktúrát ad a polgári pernek, amely meggyőződésem szerint alkalmas a modernkori kihívásoknak való megfelelésre.

A 2013-ban kezdődött polgári perjogi kodifikációs folyamat kormányciklusokon átívelő feladat volt, amelyből a polgári perjogász szakma is kivette részét. A szakmai és jogpolitikai vezetést szükségképpen az igazságügyi miniszter biztosította, de a folyamatban részt vettek a bírói, ügyvédi, ügyészi karból, valamint az akadémiai szférából érkezett szakemberek is. Feladatuk volt, hogy a koncepciót tudományos és gyakorlati megfontolásokkal alapozzák meg, majd később a koncepció alapján segítséget nyújtsanak a minisztériumi szakértőknek a tényleges törvényszöveg kialakításában is. Összességében a jogalkotás folyamata iskolapéldája annak az együttműködésnek, amelyben a bírói, ügyvédi és akadémiai közösség latba vetett tudását és legjobb szakmai tudásával szolgálta a közös érdeket: hogy a 21. század európai és nemzetközi, szociális és technikai kihívásainak megfelelő polgári perrendtartás szülessen. Ennek jelentősége az Alaptörvényig visszavezethető, hiszen az igazságszolgáltatási szervezetrendszer megfelelő működése alkotmányos garanciáknak

alávetett. De ugyanúgy a nemzetközi, európai emberi jogi instrumentumok érvényesülése is ezt követelte meg a felelős jogalkotótól és a felelős szakmai közösségtől. A különböző vélemények között persze döntést kellett hozni, aminek értelemszerűen a jogalkotó és az azt előkészítő szervezet a tere. A szakma jövőbeni feladata pedig, hogy a megszületett törvény alkalmazása, értelmezése tekintetében érvényesítse tudását és érdekeit.

II.

A tanulmány célja, hogy a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény főbb módosításainak felvillantásával megvizsgálja, mennyire átfogó volt az a reform, amit a jogalkotó véghezvitt. Vajon csak újrafestést kapott az 1952-es polgári perrendtartás immár toldozott-foldozott épülete? Vagy a folyamat során alapjaitól építették újjá azt egy teljesen eltérő épületté?

2.1. Ahogy az 500 évvel ezelőtti reformáció célja az eredeti ígéhez való visszanyúlás volt, de nem mást épített, hanem az eredetit állította helyre, úgy fellelhető némi párhuzam e folyamat tekintetében is. A polgári perjog klasszikusa, a Plósz Sándor nevéhez fűzhető, általa évtizedeken át előkészített 1911. évi I. törvénycikk annak a kornak elismert törvénytörvénye volt és nem lett volna szükség annak lecserélésére, ha a kommunizmus ideológiai szökőárja el nem mossa hazánkat is. Ennek ellenére az 1952-es Pp. sok mindent őrzött meg abból a törvényből, néhány fontos, szerkezeti kérdést azonban – ideológiai alapon – újraszabályozott. Ilyen volt a tárgyalás egységes szerkezete, ami a kor elvárásai szerint gyorsította volna a pert. Ilyen volt az ügyész fokozott szerepe az eljárásban, összhangban a szocialista társadalmi rend védelmével. Ilyen volt az ügyvédkényszer eltörlése, ami a dolgozók érdekeit védte: a bíróság kitanítási kötelezettsége révén (szintén új intézmény) megvédte jogaikat, nem volt szükség professzionális jogi képviselőkre. Ilyen volt a perorvoslatok megújuló rendje, az átalakult bírósági szervezetrendszerrel együtt, amely eredeti verziójában reformatórius fellebbezési rendszert valósított meg, az eljárás súlypontját a másodfokra téve. S ilyen volt a rendkívüli perorvoslat is, a törvényességi óvás, amely diszkréción alapulva nagy teret hagyott az akkori Legfelső Bíróságnak elnöke, vagy a legfőbb ügyész kezdeményezésére a jogerős határozatok megváltoztatására.

Mindezek az eljárási dogmák az államszocializmus megszűnésével elveszítették elméleti vonzerejüket: mint oly sok mindenről a szocializmus idején, ezekről is az derült ki, hogy nem a szükségéből fakadnak, hanem egy elméleti konstrukcióból; nem ezt igazították hozzá a valósághoz, hanem a valóságot próbálták (kevés sikerrel) a dogmákhoz igazítani. Ennek legjobb példája a fellebbezési szabályok alig két év elteltével (1953-55) történt megváltoztatása volt: a teljes fellebbezési tényállítási szabadságból és másodfokú bizonyítási lehetőségéből alig két év után jutott el a jogalkotó oda, hogy csak új bizonyíték felhozatalát tette lehetővé a fellebbezésben. Ennek nyilvánvaló oka volt, hogy az eljárás súlypontja teljes mértékben a másodfokú eljárásra terelődött. De még az új bizonyítékok előhozatala is nagyban lassította az eljárást, ahogy arra a későbbiekben a gyakorlat is ráébredt.

A rendszerváltást követően azonban egyáltalán nem szűntek meg ezek a jogszabályok egy csapásra, hanem a polgári perekre továbbra is a korábbi logikára épülő szabályok voltak irányadók. Sokszor tételes módosítások sem érték el a várt hatásukat, mivel a bíróságok – amelyek személyi állománya jogállami mozdíthatatlansága miatt csak lassan cserélődött – a széttöredező Pp.-t olyan módon értelmezték, ami a számukra megszokott, kényelmes környezetet eredményezte.

Csak hogy a külső környezet változott. Magyarország csatlakozott az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, aminek 6. cikke más emberi jogok mellett az ésszerű időn belül történő elbírálás jogát is garantálja. Az államnak kártérítési igénnyel szankcionált kötelezettségévé vált az elhúzódó eljárások elkerülése – egy idő után már szinte ez volt az egyetlen vezérfonala a perjogi jogalkotásnak: az eljárások gyorsítása. Hazánk Európai Unió tagja is komoly változásokat hozott, hiszen tagállami bíróságok lettek a bíróságaink, valamint az uniós jogforrásokat immár közvetlenül is alkalmazni kell.

Időközben a jogalkotó számos lépést tett, amivel a kényszerű örökséget el kívánta tüntetni: ezek voltak a renovációs munkálatok. Elűnt az ügyész alkotmányellenes pozíciója (megmaradt a még alkotmányos általános fellépés), megszűnt a hivatalbóli bizonyítási lehetőség, elenyészett az igazság kiderítésére irányuló kötelezettség, a bíróság felhívására elmulasztott állítások és indítványok bevétele eltekinthet a bíróság, korlátozták a fellebbviteli eljárásban állítható bizonyítékok körét, a felülvizsgálati eljárás felváltotta a törvényességi felügyeletet és igen hosszú utat bejárva kialakult egy korlátozottan igénybe vehető végső perorvoslati eszköz. Mindezek azonban nem érintették az egész Pp.-n átsugárzó alapvető kérdést: a per szerkezetét. A kodifikáció egyik legfontosabb jogpolitikai eszköze volt a stratégiai célok megvalósítása érdekében, hogy újragondolta a per megszokott szerkezetét.

2.2. A 2016. évi CXXX. törvény, a Pp. szerkezeti felépítése perjogi hagyományaink legnemesebbikéhez, a Plósz féle 1911-es perrendtartás mintájához igazodik. Amíg az 1952-es Pp. tagadása volt (eredeti formájában) mindannak, amit Plósz a szociális perről gondolt és a törvényembe foglalt, addig a 2016-os perrendtartás már bátran nyúl vissza ezekhez a hagyományokhoz. A hagyománytisztelet természetesen nem gátolta sem az előkészítésben részt vevőket, sem a jogalkotót abban, hogy a 21. századi kihívásokra megfelelően válaszoljon, mint például a modern infokommunikációs eszközök használata.¹

A perjog fejlődése, úgy tűnik, az inkvizitórius (nyomozati elvű, széleskörű hivatalbóli bizonyítást lehetővé tevő) és akkuzatórius (vádeltű, vagyis a felek érdekeltségén alapuló közreműködésen és bizonyításon alapuló) modell közötti folyamatos választással, változtatással jellemezhető. Az 1911-es Pp. egyensúlyra törekedett e téren, mert előtte volt az

¹ Vö.: a polgári perrendtartás koncepciójával

<<<http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepci%C3%B3ja.pdf>>>

akkuzatórius modell (az 1868. évi LIV. törvény liberális, szemlélődő bíróra alapított rendje), de az 1952-es törvény eredeti verziója az igazság, anyagi igazság teljes kiderítésére törekedett: inkvizitórius volt a szó legrosszabb értelmében, mivel egy embertelen rendszer kapta a kezébe ezt az eszközt is. E célhoz társította a kommunista jogalkotó a hivatalbóli bizonyítás széleskörű lehetőségét, s egyben a rendelkezési jog koncepcióját elvetette. Ahogyan arra az 1952-es Pp. országgyűlési expozéjában utalt az előadó képviselő, a „bíróságnak nem csupán a felek által rendelkezésre bocsátott adatok és tények alapján kell eljárnia, hanem köteles behatolni az egyes jogviszonyok valódi lényegébe, és törekednie kell a peres felek valóságos jogainak és kölcsönös viszonyainak felderítésére.” Az alapjogok által meghatározott polgári igényérvényesítés kereteiben – és ehhez igazodik a törvény is – nem lehet kérdéses a felek rendelkezési jogának a fensőbbisége, amely azonban a per társadalmi rendeltetésével összhangban érvényesül.

A per társadalmi rendeltetése pedig immár nem a dolgozók érdekeinek a Párt általi védelme, ami az '52-es Pp.-ben még eredetileg fellelhető volt. A per célja – Magyary Gézárt idézve – olyan ítélet, amely a sértett vagy veszélyeztetett magánjogi jogosítványt, vagy esetleg csak veszélyeztetett magánjogi érdeket *érvényesíti*, illetve, ha ilyen nem bizonyul be, az ellen *megvéd*. A hatékonyságot, ami a kodifikáció alapvető célkitűzése volt, szintén ehhez a dimenzióhoz kell mérni. Az elsőfokú, a perorvoslati eljárások és a különleges perek szabályai minden jogkereső számára, akár jogi képviselővel, akár anélkül jár el, egyaránt biztosítsák a rendelkezési jogukon belül felfogott hatékony és koncentrált per feltételeit.

Az idődimenzió ugyanakkor csak egyike a hatékonyság faktorainak. Véleményem szerint legalább ennyire fontos, hogy a perrend alapján folytatott eljárások a lehető legkíméletesebben használják az állami erőforrásokat az anyagi jogi jogbéke fenntartására. Ez részben elérhető olyan technikai újításokkal, mint a kommunikáció elektronikussá tétele, modern adatbázisok, programok használata. A per szempontjából azonban jelentősebbek a strukturális eszközök, vagyis a per jól megtervezett szerkezete, amiket részletszabályok bontanak ki. Önmagában a technikai haladás alkalmatlan volna a hatékony per megvalósítására, ha az eljárás szerkezete időhúzásra, a bírósági erőforrások pazarlására adna alkalmat, akár rendszerszinten.

2.3. Alább utalok azokra az eljárási intézményekre, amelyek a fentebbi értelmű hatékonyságot hivatottak biztosítani az egyedi perben, és egyben igazságszolgáltatási szinten az eljárásjogi hatékonyságot.

Az osztott perszerkezet jogtörténetileg számunkra ismert verziója a Plósz féle Pp.-ből ismert szerkezeti megoldás, amely a perfelvételre tűzött tárgyalást különítette el a további kérdések tárgyalásától. A megújuló Pp. az osztott perszerkezet főtárgyalási modelljét vezeti be, amitől az elvárt eredmény a tervezhetőbb, kiszámíthatóbb permenet: mindkét fél számára egyértelmű, hogy mit kell tennie az egyes eljárási szakban, amit, ha elmulaszt, később nem pótolhat. A főtárgyalási modellben az előkészítő tárgyaláson nem csak a peralapítás zajlik, de

ott rögzül a per bizonyítási kerete is.² Az egységes perszerkezettel szemben a hangsúly az előkészítő tárgyalási szakaszra helyeződik, ahol a kérelmek rögzülnek, a peranyag terjedelme világossá válik. Önmagában attól, hogy alapos előkészítés során a felek közötti információs egyenlőtlenség kiegyenlítődik, várható, hogy a felek egyezségkötési hajlandósága is növekedni fog, amint arra az amerikai eljárási tapasztalat utal.

A strukturált beadványok az elvárás szerint nem csak a jogi képviselők munkáját teszi kiszámíthatóbbá, de a bíróságok számára is egyszerűbbé teszi az iratok áttekintését. Ez különösen fontos, mivel a törvény – a tárgyalás szóbelisége elvének megtartásával – hangsúlyt helyez az írásbeliségre, mivel attól az információs és kérelmi tartalom határozottságának növekedését várja. A legfontosabb, eljárási rendelkező beadványok (keresetlevél, ellenkérelem, ellenkövetelések) formai felépítését és kötelező tartalmi elemeit a törvény pontosan meghatározza. A keresetlevél és az írásbeli ellenkérelem formakényszere és a tartalmát illető fokozott követelmények biztosítják, hogy a hiánytalan peranyag minél hamarabb rendelkezésre álljon. Az új törvény modellje szerint a bírósági eljárás kezdeti fázisában a felperes és az alperes egyszeri iratváltása kötelező: a felperes írásban terjeszti elő keresetlevelét és az alperes írásban válaszol arra. Ez eltérés a már említett Plósz-féle Pp. idézési kérelemként funkcionáló keresetlevelétől, ahol az ellenkérelmet szóban, a tárgyaláson kellett előterjeszteni. A különbség jelentős: amíg az eljárási engedetlenség, a perbebocsátkozás elmulasztása a korábbi rendben az első tárgyalás elmulasztásához fűződtek, az új Pp. ezzel a strukturális változtatással az alperesi írásbeli ellenkérelem előterjesztésének elmulasztásához fűzi a bírósági meghagyást, mint jogkövetkezményt. E mulasztás kimentésére csak akkor lesz lehetőség, ha az alperes egyben védekezését is előterjeszti. Ennek a szabálynak célja a rosszhiszemű, a jogerőt átmenetileg, időnyerés céljából elhárítani célzó ellentmondások kiiktatása. A ma még hatályos szabályok nem írnak elő ilyen kötelezettséget az alperes számára, amivel a per elhúzását lehetővé teszik.

A perelőkészítésnek olyan a rendje, amelyben a kezdeti írásbeliség (egyszeri iratváltás a keresetlevél és az ellenkérelem tekintetében) és szóbeliség megfelelő, rugalmas egyensúlyban áll. A keresetlevél, az ellenkérelem, viszontkereset, beszámítás kizárólag írásban terjeszthető elő. Ennek indoka, ahogy arra már utaltunk, a jogalkotó által elvárt határozottság. Az anyagi jogi rendelkezéseket tartalmazó beadványoknál rendkívül fontos a nyilatkozat tartalmának határozottsága és időszerű megismerhetősége, hiszen így a bíróság már a perelőkészítő szakaszban a rögzült kereseti és ellenkérelem keretei között tud cselekedni. A törvény első tervezete még kissé rugalmatlan, kétszeri iratváltásos rendszert tartalmazott, amelyet a kritikus hangok eredményeképpen – példaértékű jogalkotási gondossággal – rugalmasabbá tettek: a bíró mérlegelésére bízta a törvény a további írásbeli előkészítés elrendelését, a szóbeli előkészítő tárgyalás tartását vagy az érdemi tárgyalás azonnali megkezdését. A szóbeliség fontos alaptörvényi és nemzetközi jogban is elismert alapelve így nemhogy csorbát szenvedne ebben az eljárási szakban, hanem a bíró diszkréciója mentén jut

² Id. így: Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai (kézirat), Jogtudományi Közlöny 2017. évi 4. szám, (megjelenés alatt)

fokozott vagy enyhébb szerephez. A perelhúzó elkerülése szempontjából kiemelt fontosságú még a keresetváltoztatás, viszontkereset előterjesztésének korlátozása: főszabály szerint csak a perfelvételi szakban tehető meg, később igen korlátozott módon;

Az új Pp. tisztába teszi azt a helyzetet, ami már most is lényegében ez volt:³ kötelező jogi képviseletet ír elő a törvényszéki eljárásban. A kötelező jogi képviselethez ugyanakkor egy már korábban megerősített Jogi Segítségnyújtó Szolgálat kapcsolódik, fontos társadalompolitikai cél ugyanis, hogy a rászorulóknak számára rendszerszinten is biztosítsa az eljárásjog a joghoz jutást. Ha nyitott szemmel vizsgálta a Pp.-t a szemlélő, akkor látja, hogy a perek túlnyomó részében ma is ez a helyzet, valamint a tapasztalat is azt mutatja, hogy a legtöbben szakmai segítséget vesznek igénybe perük viteléhez. A kötelező jogi képviselet előírása hivatott biztosítani azt a szaktudást, ami a bonyolult ügyek elintézését gyorsítja. Ugyanakkor a járásbíró előtt nem lesz kötelező a jogi képviselet, s az anélkül eljáró felet formanyomtatványok fogják segíteni, amivel az eljárást lassító hiánypótlás szükségessége a minimumra szorítható.

Nem csak a jogi képviselőnek kell majd segítenie az ügy szakszerű és gyors előrevitelét. A bíróságot az ún. anyagi pervezetés kötelezettsége fogja terhelni, ami aktív közreműködési kötelezettséget telepít a bíróságra. Ennek tartalmát a 237. § keretei között a gyakorlat fogja kialakítani és igen sok fog azon múlni. A perelőkészítő szak szigorúsága miatt ugyanis a felek szembesülhetnek azzal, hogy elmulasztottak állítani, bizonyítani valamilyen egyébként bizonyítható és lényeges körülményt. A hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó nyilatkozatokat a bíróság a felek instruálásával, kérdésével megkísérli tisztázni. Ugyanígy az anyagi pervezetés körébe tartozik és a meglepetés-ítéletek elkerülésére szolgál, hogy a bíróság a jövőben jogosult lesz a felekétől eltérő jogértelmezését a felek tudomására hozni. Ez sok alkalommal a pártatlanság jegyében ma csak az ítéletből derül ki, ezzel okozva felesleges másodfokú eljárások sorát. Azt a lehetőséget, sőt kötelezettséget, hogy a hivatalból figyelembe veendő tényeket bejelenti a bíróság, a mai jogszabály is tartalmazza. Az anyagi pervezetés célja, hogy elősegítse a felek jogérvényesítését és közrehasson a peranyag mihamarabbi és koncentrált rendelkezésre állásában.

Az elektronikus kapcsolattartás kiterjesztése fontos, 21. századi elvárás a perjoggal kapcsolatban, de csak akkor képes kifejteni a jótékony hatását, ha a per fentebb említett szerkezeti elemeivel együtt érvényesül. Megjegyezzük, hogy egy kevésbé hangsúlyozott pozitív externália az e-per kapcsán a környezetvédelmi érdek szolgálata: ily módon a felhasznált papír mennyisége remélhetőleg érzékelhetően csökkenti a környezetterhelést.

Mindezek mellett a törvény még számos kisebb-nagyobb újdonságot, hatékonyság-növelő szabályt tartalmaz. Ezeket, valamint a fentebb említett intézményeket a cikksorozat további darabjai bizonyonnyal részleteiben fogják elemezni. E tanulmányban csak néhány kiragadott

³ Székely János: A kötelező jogi képviselet és alkotmányossága Magyarország és Románia polgári perjogában, Jogtudományi Közlöny 2016/6. 311-319.

újdomsággal kívánom érzékeltetni, hogy a koncepcionális célok megvalósítását hogyan szolgálják a törvény hosszas, hivatásrendi egyeztetést követően kialakított szabályai.

3. Az alapelvi szinten megjelenített elvárások

Az alapelvek léte nem következik szükségszerűen a kódex-jellegű jogalkotásból. A történeti gyökerek is arra mutatnak, hogy az alapelvek nem törvényi, inkább tudományos definíciók, amelyeket a joggyakorlat így kezelt a helyén: értelmezési segédletként. Azáltal viszont, hogy a törvénybe kerültek az alapelvek – eredetileg szovjet jogi inspirációra – normatív hatályt nyertek egy hosszas elméleti vita után, amire egy 1999-es novelláris módosítás tett pontot. Ezt a helyzetet a fogja fenntartani a Pp. szakítva a plószai hagyományokkal, de megtartva a legutóbbi jogtörténeti vívmányainkat. Egy jelentősen lerövidült, szikár alapelvi fejezetben csak a legfontosabb általános üzeneteket tartalmazza, amelyek meghatározzák a törvény szellemiségét. A korábbi hosszabb alapelvi fejezet bizonyos elemei a helyükre: az általános vagy különös rész megfelelő fejezetei elejére kerültek, mint pl. a fegyveregyenlőség elve, a bizonyítással összefüggő elvek stb.

Az alapelvek közül három újabbat emelünk ki. A felek eljárás-támogatási kötelezettségével a törvény a legalapvetőbb szinten kívánja kifejezni a felek fokozott eljárási felelősségét a bíróság elé vitt jogvita előre vitelével kapcsolatban. A per nem pusztán a felek magánvitája, hanem társadalmi jelenség, ahogy azt Franz Klein osztrák perjogász munkássága óta osztatlanul fogadja el az eljárásjogász szakmai közösség. De nem csak az elvi megfontolások miatt, hanem az Emberi Jogok Európai Bíróságának a perelhúzódással kapcsolatos gyakorlata miatt is a törvényalkotónak minden olyan lehetőséget meg kell ragadnia, amely a feleket a célszerű pervitelre ösztönzi, kötelezi. A felperesnek általában ez érdeke is, de még nála is előfordulhatnak az elhúzást támogató érdekek, pl. amikor a perrel együtt járó átmeneti időszak fenntartása jelenti számára a gazdaságilag felsőbbrendű érdeket. Ezért a felek eljárás-támogatása az egyik biztosítéka a törvény egyik legfontosabb célkitűzése: a perkoncentráció megvalósításának.

A második, az igazmondási kötelezettség előírása a fél által tett tényállítások tekintetében. Plósz Sándor 1910. évi expozéjában a törvényjavaslat egyik novumaként emelte ki, mely szerint „hazudni a perben büntetés terhe alatt tilos. Aki jobb tudomása ellenére az ügyre vonatkozó nyilván valótlan tényeket állít, vagy jobb tudomása ellenére nyilván alaptalanul tagad, vagy valótlan bizonyítékot hoz fel, pénzbüntetéssel sújtható”. Ez a tétel a perbeli jóhiszeműség követelményében, a tiltott rosszhiszemű percselekmények között jelent meg korábban. A jóhiszeműség követelménye meg fog jelenni az új Pp.-ben is, de csak általánosságban, aminek tartalmát a bírósági gyakorlat fogja kibontani – vélhetően úgy, hogy a korábban rosszhiszeműnek tartott cselekményeket továbbra is annak tekinti és újakat fog mellé felsorakoztatni. Ehhez képest a felek igazmondási kötelezettsége hangsúlyosan jelenik a Pp.-ben – hasonlóan a mintaadónak tekinthető külföldi kódexek, így pl. a német, osztrák,

szlovén törvény megoldásaihoz – amit a polgári per társadalmi költségei is indokolnak.⁴ A fél felelős az általa megtett tényállítások, és ténybeli nyilatkozatok valóságtartalma tekintetében. Ahogy azt máshol kiemeltem, az alapelv „az igazmondás erkölcsi parancsát joggá transzformálva fogalmaz meg zsinórmércét a társadalom, a perlekedők felé. A társadalom erőforrásait használó igazságszolgáltatási rendszer csak jóhiszeműen használható és egyben hatékonyan kell azt működtetni, amihez a pereskedők azzal is hozzá tudnak és kötelesek járulni, hogy hazugsággal, hamis információval nem hátráltatják a bíróságok hatékony munkavégzését. Az erkölcsi parancs így nemesedik jogi parancssá.”⁵

A harmadik újdonság a bíróságtól is új szerepfelfogást kíván: alapvetően a közrehatási tevékenység nevesítésében jelenik meg, a per során pedig az anyagi pervezetésben nyilvánul meg. A bíróság szerepének erősítése jellegadó sajátosság, a bírói aktivitás fokozása a jogvita tárgyi kereteinek kialakításában, ami valamennyi újrakodifikált európai perrendben megfigyelhető. Ahogy azt Wopera Zsuzsa is meggyőzően kimutatja, az anyagi pervezetésben megnyilvánuló aktivitás külföldön is elterjedt, nemzetközi szinten is elvárás a kódexszel szemben.⁶ Ennek tartalmát a Pp. 237. §-a tág keretek között meghatározta, de valójában a bíróságok fogják tényleges kérdésükkel, instruálásukkal kibontani. A tevékenység kockázata – a bírói szerepfelfogás megváltozása vagy változatlansága. Ahogy arra Kengyel Miklós a bírói hatalom pozicionálásának változásaival kapcsolatban is kifejtette, a szabályok önmagukban, a bírói attitűd változása nélkül nem eredményezik a jogalkotó által célzott perkoncentrációt.⁷ Vagyis a bíróságoknak magukévá kell tenni az új, a felekhez közelítő, az elefántcsonttoronyból óvatosan, pártatlanul elmozduló stílust, fel kell vállalniuk, hogy a keményedő eljárási szabályok miatt sokszor az anyagi pervezetés fogja tudni becsatornázni azt a bizonyítási anyagot, ami a per eldöntéséhez szükséges.

4. Az osztott perszerkezet

A törvény talán legfontosabb szerkezeti újítása az 1911. évi I. törvénycikkben is meghonosított, és külföldön is kiválóan funkcionáló ún. osztott perszerkezet bevezetése. Ez azt jelenti, hogy a peres eljárás mind funkciójában, mind időben egymástól elkülönülő, két szakaszra tagolódik. Plósz Sándor exopozéjában ezt az megoldást „más perjogokkal szemben is fontos újításként” nevesítette, megkülönböztetve a „per ún. alakulási stádiumát és az érdemleges szakot, ahol a kereset előadása, az érdemleges ellenkérelem, és a pergátló kifogások, és azoknak a letárgyalása a per alakulásához tartozik, ami után következik az érdemleges szak.”

⁴ Az igazmondási kötelezettségről bővebben ld.: Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai (kézirat), Jogtudományi Közlöny 2017. évi 4. szám, megjelenés alatt

⁵ Udvary Sándor: A jövő polgári perrendtartása madártávlatból, Pro Futuro, 2016/2. 115-127, 119.

⁶ Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai (kézirat), Jogtudományi Közlöny 2017. évi 4. szám, (megjelenés alatt)

⁷ Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 140-147., 143.

A Pp. is hasonló megosztást alkalmaz, bár annak egy más célokat is megvalósító változatát, az ún. főtárgyalási modellt.⁸ A megoldás sikeresen működik a mintaadónak tekinthető külföldi perrendekben, így különösen a német, svájci, francia eljárásjogban. A törvény szerint az eljárás két szakasza a perfelvételi szak és érdemi tárgyalási szak. Ebben a modellben a perfelvételi szakra nagy hangsúly helyeződik: itt történik meg a jogvita tartalmának, kereteinek meghatározása. Ez a szerkezet nem előzmények nélküli újdonság, megjelenik már az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1984-es ajánlásában is. Eszerint „rendes körülmények között a pert legfeljebb két tárgyaláson kell befejezni: az első esetlegesen az előkészítő tárgyalás és a második folyamán történik a bizonyítás felvétele, a felek előadásai és ha lehetséges, az ítélet meghozatala.”⁹

A felek az előkészítő szakaszban teszik meg jogállításaikat, tényállításaikat, bizonyítási indítványukat, melyek a perfelvételi szak lezárásával rögzülnek, és főszabály szerint eddig van lehetőségük a feleknek tény és jogállításaikat, kérelmüket, ellenkérelmüket módosítani, újabb bizonyítási indítványt előterjeszteni. Ennek a szakasznak a legfontosabb perbeli eseménye a perfelvételi tárgyalás, ami Plósz tervezetében is – igaz, ott még leginkább a peralapítás céljára – hangsúlyos szerepet kapott.

A perfelvételi szakban a szóbeliség mellett nagyobb szerepet kap az írásbeliség. Fontos utalni arra, hogy a szóbeliség elvének ellenpólusa annak teljes hiánya volna, a teljes írásbeliség. Ezt a Pp. sem támogatja, hanem helyette rugalmas szabályokat ad a bíró kezébe, hogy az adott ügyszám igazítsa a felvételi szak terjedelmét és formáját. Egyszerűbb jogvitákban, vagy alperesi elismerés/beismerés esetén perfelvételi tárgyalás tartása nélkül fejeződhet be a perfelvételi szak; de a felek ilyenkor is kérhetik tárgyalás tartását.

A perfelvétel lezárásának legfontosabb joghatása a preklúzió, mely szerint a perfelvételi szak lezárását követően főszabály szerint nincs lehetőség a kereset és ellenkérelem megváltoztatására, további bizonyítékok és indítványok előterjesztésére. A korlátozás célja egyrészt az, hogy egy bizonyos ponton a bíróság és az ellenérdekű fél is véglegesen rögzültnak tekinthesse a jogvita keretét és tartalmát, és ezt követően a rögzült állítások alapján már csak a bizonyítási eljárás és az érdemi döntés meghozatala történjen. A korlátozás másik indoka, hogy megakadályozza a per elhúzódását. Ahogy azt Wopera alapelvei kapcsolódást is azonosítva kifejti: „A felek eljárástámogatási kötelezettségén alapul az az elvárás, hogy a felek a törvény által szabott határidőben, eljárási szakban tegyék meg a szükséges percselekményeket, melyek elmulasztásához a törvény az érdemi tárgyalási szakban elsősorban preklúziót fűz, és ugyancsak az eljárástámogatási kötelezettsége az

⁸ Id. bővebben: Czoboly Gergely: A perelhúzóadás megakadályozásának eljárásjogi eszközei, PhD értekezés, Pécs, 2014, 127-128. <<<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf>>>

⁹ Principles of civil procedure designed to improve the functioning of justice, Recommendation No. R (84) 5 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 1984, Principle 1

alapja, egyben záloga is annak, hogy az új Pp.-nek az osztott perszerkezet bevezetése eredményességéhez fűzött várakozásai teljesülhessenek.”¹⁰

A perelőkészítő tárgyalás, különösen a főtárgyalási modell bevezetésével az érdemi tárgyalási szak szerepe is változik: célja, hogy a perfelvételi szakban azonosított jogvita vonatkozásában, az ott rögzített keretek között a bizonyítás lefolytatásra kerüljön. Felismerhető a minta: a hangsúly a bizonyítási eszközök megjelölésében és felajánlására fog kerülni, amely az előkészítő szakaszban történik és az érdemi tárgyalási szakban már „csak” a bizonyítás történik, ami viszont – kivételes esettől eltekintve – nem nyúlhat túl az előbbieken meghatározott kereteken. Az érdemi szakaszban sem lesz kizárt, de igen erőteljesen korlátozva lesz a kereset és más alakító kérelmek előterjesztése, a bizonyítási indítványok előadása pedig leginkább ehhez fog igazodni. A törvényalkotó által elvárt eredmény pedig, hogy a per az előkészítés következtében sokkal célirányosabbá válik, és érdemben korábban születhet döntés.

5. A hatásköri szabályozás megújulása és egységes perrend

Ahogy a Plósz-féle Pp. is egy kiforrott igazságszolgáltatási szervezetre épülhetett fel¹¹, a Pp. is a meglévő négy szintű bírósági szervezethez igazítja a hatásköri szabályozást: fenntartja a két elsőfokú bemeneti szintet, és számos európai megoldást, valamint a jogtörténeti hagyományainkat is követve a törvényszéket ruházza fel általános hatáskörrel. Ez azt jelenti, hogy a törvényszék hatáskörébe tartoznak mindazok a perek, amelyek elbírálását törvény nem utalja a járásbíróság hatáskörébe: így az újonnan keletkező pertípusok a szakmailag is megerősített törvényszékekre fognak koncentrálni. Fontos következmény továbbá, hogy az ítéletábrához kerülő fellebbevitelből fakadóan könnyebb lesz a jogalkalmazás egységének biztosítása az ilyen perekben. A jogalkotó ezt oly módon oldotta meg, hogy az ne okozzon jelentős arányeltolódást az ügyérkezésben. Inkább a dogmatikai következetesség szempontjából van ennek jelentősége, mert a törvény az egységes perrendet a törvényszékekre (a bonyolult ügyekre) modellezi, és ehhez képest határozza meg a járásbírósági ügyekben alkalmazandó eltéréseket.

A jogirodalom kiállt amellett, hogy az utóbbi évtizedekben elszaporodott különös perek köre korlátozódjék.¹² A Pp. pedig figyelembe vette az elméleti javaslatot és egységes perrendet vezet be, amit az általános hatáskörrel rendelkező törvényszékekre modellez.

A járásbíróság előtti eljárásra a törvényszéki szabályok csekély – áttekinthető módon külön fejezetben összefoglalt – eltéréssel alkalmazandók. Ilyen pl. hogy ha a fél nem rendelkezik

¹⁰ Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai (kézirat), Jogtudományi Közlöny 2017. évi 4. szám, (megjelenés alatt)

¹¹ vö.: Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875, Akadémiai Kiadó, Bp. 1982.

¹² Varga István: Egység és sokféleség a perrendi kodifikációban – Egy új polgári perrendtartás szabályozási előkérdései, in: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, hvg-orac, Budapest, 2014. 19-49.

jogi képviselővel, a jogérvényesítést elősegítendő segítő szabályok kerültek bevezetésre, mint a formanyomtatványok alkalmazása, beadványok, nyilatkozatok szóban történő előterjesztésének lehetősége, amelyekkel szemben alacsonyabb elvárásokat támaszt a törvény. Ki kell emelnünk továbbá, hogy a felet szélesebb körű bírói anyagi pervezetés is segíti.

6. A bizonyítás

A törvény több ponton megújítja a bizonyítás szabályait. Szintén elméleti impulzusra, az állítási szükséghelyzettel együtt, törvényi szinten rendezi a bizonyítási szükséghelyzet problémáját.¹³ A bizonyítási szükséghelyzetet azokra a kirívóan információ-aszimmetrikus helyzetekre ad szabályozási megoldást, amikor a bizonyító fél ellenfele rendelkezik a releváns bizonyítékok felett (pl. orvosi műhibaperben az alperes rendelkezik a bizonyításhoz szükséges okiratokkal), és ezáltal képes a bizonyítás eredményességét megnehezíteni, esetleg ellehetetleníteni. A bizonyítási szükséghelyzet esetén a bizonyítási teher megfordul, amely elmulasztásának törvény szerinti jogkövetkezménye: a tény fennállásának megállapítása, ha a bíróban kétely e tekintetben nem merül fel.

A Pp. rendezi a jogsértő bizonyítási eszközöknek a perben történő használhatóságát, amely egyáltalán nem új keletű problémakör. Már a '80-as évek perjogi kodifikációja során is felmerült, hogy „a személyiségi jogilag tilos adatszerzés bizonyításbeli következményeit” rendezni kell¹⁴, de a technika fejlődésével a jogellenesen készült vagy felhasznált bizonyítási eszközök perbeli felhasználásának szabályozása még aktuálisabbá vált. Ma mindenki a kezében hordozza azt az eszközt, az okostelefonját, amellyel folyamatosan lehet személyiségi jogsértés útján törvénytelen bizonyítási eszközökhöz jutni.

A Pp. főszabályként mondja ki, hogy jogsértő bizonyítási eszközök a perben nem használhatók fel, aminek indoka, hogy a polgárokat a jogellenes cselekményektől eltántorítsa a törvény; ne éppen a Pp. ösztönözze őket jogellenes cselekményekre azáltal, hogy főszabályként befogadhatónak tekinti a törvényellenesen szerzett vagy készített bizonyítékot. Abszolúte kizárt az olyan bizonyíték felhasználhatósága, melyet az élethez és a testi épséghez fűződő jog megsértésével, vagy erre irányuló fenyegetéssel szereztek meg, vagy így állítottak elő. Más – kevésbé súlyos jogsértést felmutató – esetekben a bizonyíték befogadhatósága tárgyában a bíróság mérlegelési jogkörben dönt, de eleve csak az ellenérdekű fél kérelmére. A mérlegelésnek szempontokat is ad a törvény, ilyen a fél bizonyításhoz fűződő méltányolható magánérdeke, vagy a másik fél személyiségi jogának védelme, valamint a bizonyíték megszerzése, felhasználása jogellenességének súlya.

¹³ Légrádi István: Gondolatok a bizonyítás általános kérdéseiről, in: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, hvg-orac, Budapest, 2014, 443-473.

¹⁴ Id.: Trócsányi László igazságügyi miniszter exozéja a polgári perrendtartásról << <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/a-miniszter/beszedekek-publikaciok-interjuk/trocsanyi-laszlo-exozeja-a-polgari-perrendtartas-modositasarol>>>

A bizonyítás szabályai egyik oldalról az állandóságot tükrözik, de bizonyos szempontból meg is újulnak. Az állandóságot az alapelvek lényegi változatlansága, a bizonyítási eszközök dogmatikailag helyes elnevezése és sorolása, a jellegadó szabályok továbbélése biztosítja. De vannak újítások is, amilyen pl. a tanúzási képtelenség fogalmi átalakítása: a korábbi természetes képtelenséget a jogalkotó jogi képtelenségre változtatta. Emivel azonban a fogyatékkal élők meghallgatásának, a vallomás tőlük való kivételének különös szabályai megmaradtak, a változtatás helyénvaló. A másik lényeges újítása a szakértői bizonyításhoz kapcsolódik. A Pp. szerint a fél ezen túl három úton szolgáltathatja a szakvéleményt: a megbízott magánszakértője, más eljárásban kirendelt szakértő vagy a perben kirendelt szakértő útján. A három út egyszerre nem vehető igénybe, azok között a bizonyító félnek kell választania. Választását saját anyagi körülményei, a pervitelben való jártassága, az adott szakkérdés jellege illetve az ügy körülményei befolyásolhatják. A magánszakértői bizonyítás intézményesítése megszünteti azt a hatályos, perelhúzó gyakorlatot, amely szerint a magánszakvéleményt nem a főbizonyításra, hanem a kirendelt szakértő szakmai hozzáértésének a megingatására, cáfolatára terjesztették be.¹⁵ A magánszakértő, bár a fél megbízottja, pártatlanságára ugyanolyan követelmények vonatkoznak, mint a bíróság által kirendelt szakértőre. A véleménye megingatására pedig az akkuzatórius eljárási logika alapján az ellenérdekű félnek van lehetősége, ha ez érdekében áll és él ezzel a jogával. Vagyis a törvény a kontradikció vezérfonalát nem hagyja el a hatékonyság nevében, az egyoldalúságból fakadó igazságtalanság veszélye miatt.

7. A perorvoslatok rendjének óvatos átalakítása

A perorvoslati rendszer mindig élénk érdeklődés tárgya, mivel a bírói hatalom tévedéseinek kiküszöbölése egyik oldalról fontos igazságossági kritérium, de a másik oldalról az eljárást elhúzó tényező, a hatékonyságot csökkenti. A jogirodalmi kritikák hatására a jogalkotó igyekezett hatékonyabbá tenni a perorvoslatok szabályait is, az összpertartamot csökkentendő. Kettős célt kell a rendszernek megvalósítani: érvényesülnön a jogorvoslati jog, ami Alaptörvényben biztosított alapvető jog, ugyanakkor a szabályozás – követve a feszes menetrendű és a felek fokozott aktivitását feltételező elsőfokú eljárás szabályait – ne adjon lehetőséget a perelhúzásra a perorvoslati eljárásokban sem.

A Pp. meghatározza a másodfokú bíróság felülbírálati jogkörének terjedelmét (ami várhatóan a fellebbezés érdemi elintézését teszi világosabbá, ezért hatékonyabbá), és ebből visszafele következtetve határozza meg a fellebbezés kötelező tartalmát (ami a formai követelmények ellenőrzésében is segít). Fontos újítása továbbá a Pp.-nek, hogy az abszolút hatályon kívül helyezési okok körén kívül eső (lényeges) eljárási szabálysértéseket a másodfokú bíróság csak akkor vizsgálhatja és veheti figyelembe, ha arra a felek valamelyike hivatkozott, hivatalból nem. A törvény ezzel az objektív jogellenesség állásából egyet a felek rendelkezési joga felé lép – megint csak a plószki tézissel összhangban.

¹⁵ A kérdésről bővebben ld.: Árok Krisztián-Kőműves Barbara: Eljárásjogi science fiction, avagy a magánszakértő mint tanú a polgári perben, Jogtudományi Közlöny 2017/3. (megjelenés alatt)

A felülvizsgálat mint rendkívüli perorvoslat gyakori újraszabályozás „áldozata” volt az elmúlt évtizedekben. E körben egy ún. engedélyezési rendszer kerül bevezetésre minden olyan vagyoni ügyben, ahol a felülvizsgálati kérelemben vitatott érték a harmincmillió forintot nem haladja meg. Ezekben az esetekben a Kúria jogegységi szempontokat is figyelembe véve engedélyezheti a felülvizsgálatot. A jogalkotó komoly erőfeszítést tett, hogy az egyszer az alkotmánybírósági teszten már elbukott¹⁶ engedélyezési rendszer most kiállja az alkotmányosság próbáját.

8. A kollektív igényérvényesítés mint újszerű elem

A Pp. – a jogalkotási koncepcióval összhangban – megjeleníti a kollektív igényérvényesítést a perrendben. Ugyan a kollektív igényérvényesítés speciális formái nem teljesen ismeretlenek a magyar perjog számára, azok nem a Pp.-ben, hanem szektorális jogszabályban voltak elhelyezve¹⁷, jelentős gyakorlatuk nem volt, irodalmuk is csekély. A kollektív igényérvényesítés felé a 2010-es félresikerült kísérletet követően viszonylagos jogirodalmi figyelem irányult, ami az Európai Unió figyelmével is társult.¹⁸

A törvény két kollektív igényérvényesítési formát szabályoz: a közérdekből indított pereket és a társult pert. Közérdekű perekre felhatalmazást ma is adnak különböző jogszabályok, ezek eljárási kereteit foglalja össze a törvény. A társult perlés intézménye viszont teljesen új a magyar perjogi szabályozásban. E kollektív igényérvényesítési forma azért hatékony, mert csökkenti a jogérvényesítés egységnyi költségét.

A törvény nem teszi azonban lehetővé bármely érvényesített jog tekintetében a társult perlést, az eredeti javaslat szerint csak a fogyasztó szerződésekkel kapcsolatos jogvitákban, illetve a munkaügyi perekben, amihez a jogalkotás során érkezett, alaposan megvitatott és elfogadott észrevétel hatására a környezetvédelmi jellegű ügyek is csatlakoztak. A szűkítés indoka, hogy jellemzően ezeken a területeken várhatóan olyan anyagi jogi igények, melyekben a kollektív jogérvényesítés által biztosított hatékonysági előnyök nélkül a jogvédelem meghiúsulhatna, mivel egyéni perindításra valószínűleg nem kerülne sor.

A társult per olyan kollektív igényérvényesítési forma, ahol legalább tíz jogosult döntése és kifejezett nyilatkozata képezi annak alapját, hogy az igények együttesen, egyetlen perben legyenek elbírálhatók. A társult per így az ún. opt-in modellt valósítja meg. Ebben a modellben a felperesek személyükben ismertek, azonosítottak, ami elhárítja az

¹⁶ 42/2004. (XI. 9.) AB határozat ABH oldalszáma: 2004, 551.

¹⁷ Id. különösen a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 38. §-át.

¹⁸ Ezekről bővebben ld.: Udvarý Sándor: Pro Actione Collectiva, Budapest, Patrocinium, 2015, 17-18, 28.; Udvarý Sándor: Class action – az ördögtől való? in: Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011, 262-276.; Udvarý Sándor: A kollektív jogorvoslat európai szabályozásának főbb csomópontjai és folyamata, Európai Jog 2013/6. 1-11.A Bizottság Ajánlása (2013. június 11.) az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről (2013/396/EU)

azonosíthatatlanságból fakadó alkotmányossági aggályokat is. Míg a jogszabály a közérdekű pert törvényszéki hatáskörbe emeli, addig a társult per pertárgyérték alapján, vagy a per tárgya alapján egyaránt tartozhat járásbíróóság, törvényszék, vagy közigazgatási és munkaügyi bíróság hatáskörébe.

III.

A polgári perrendtartás megújulása a fentebbi elemzés alapján nem csak felületi, hanem mélyreható, átgondolt reform eredménye, ami nem csak a részletszabályok finomításában nyilvánult meg, hanem az eljárási szerkezetet is alapjaiban gondolta újra, alakította át. Ennek során bátran nyúlt a jogtörténeti hagyományokhoz, de nem volt gúzsba kötve azok által, hanem a legmodernebb külföldi példákból is merítve alakította ki a mai kor elvárásaihoz illeszkedő eljárási rendet. A magánjogi igényérvényesítés, az egymás mellé rendelt egyenjogú felek (a polgárság ideálja, amelyet mások mellett a reformáció szellemi tőkéje alapozott meg) egymás ellen folytatott bírósági küzdelme új keretek közé kerül 2018-tól és ez minden olyan eljárásra ki fog hatni, ami a polgári bíróságok előtt zajlik. A reformátusság is számos ilyen per alanya lesz, iskolafenntartóként, egyházi jogi személyként, más kapacitásban. De annak szellemisége, a józan önérdeken, az igazmondáson és a jóhiszeműségen alapuló eljárás nem lesz idegen a protestánsok számára.

Bibliográfia

- Árok Krisztián-Kőműves Barbara: Eljárásjogi science fiction, avagy a magánszakértő mint tanú a polgári perben, Jogtudományi Közlöny 2017/3. (megjelenés alatt)
- Czoboly Gergely: A perelhúzóadás megakadályozásának eljárásjogi eszközei, PhD értekezés, Pécs, 2014, 127-128. <<<http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf>>>
- Döme Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenszóló határozat in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 393-416.
- Éless Tamás - Döme Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 50-78.
- Éless Tamás – Ébner Vilmos: A percezúra – az érdemi tárgyalás előkészítése in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 377-392.
- Éless Tamás – Parlagi Mátyás: Az érvényesített joghoz kötöttség in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 355-361.
- Harsági Viktória: A kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásának jövőjéről in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 172-191.

Harsági Viktória: Az információs technológia felhasználhatóságának határai a polgári eljárásjogban in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 315-327.

Haupt Egon: Perrend és bizonyítás in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 474-488.

Kapa Mátyás – Varga István: Különleges perek – különleges szabályozás in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 578-592.

Kemenes István: Észrevételek a törvényszékek és járásbíróóságok között az ügyek hatásköri megosztásához in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 92-96.

Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 140-147., 143.

Köblös Adél-Vitvindicics Mária: Arányosabb ügyeloszlás elérése az illetékességi szabályok változtatása révén in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 97-106.

Légrádi István: Gondolatok a bizonyítás általános kérdéseiről, in: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, hvg-orac, Budapest, 2014, 443-473.

Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875, Akadémiai Kiadó, Bp. 1982.

Metzinger Péter: A szakértői bizonyítás hatékonysága a gazdasági perekben, de lege lata és de lege ferenda in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 528-569.

Pákozdi Zita: A pertárgy fogalma jog- összehasonlító megközelítésben in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 328-354.

Parlagi Mátyás: A szakértői bizonyítás újraszabályozásának szükségességéről in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 509-528.

Principles of civil procedure designed to improve the functioning of justice, Recommendation No. R (84) 5 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 1984, Principle 1.

Trócsányi László igazságügyi miniszter expozéja a polgári perrendtartásról << <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/a-miniszter/beszedekek-publikaciok-interjuk/trocsanyi-laszlo-expozeja-a-polgari-perrendtartas-modositasarol> >>

Udvary Sándor: A kollektív jogorvoslat európai szabályozásának főbb csomópontjai és folyamata, Európai Jog 2013/6. 1-11.

Udvary Sándor: A perbeli fő- és mellékszermélyek státusának egyes kérdései – de lege ferenda in: Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 122-171.

Udvary Sándor: Class action – az ördögtől való? in: Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011, 262-276.

Udvary Sándor: Pro Actione Collectiva, Budapest, Patrocinium, 2015, 17-18, 28.

Varga István – Éless Tamás (szerk.) Németh Lajos (lekt.): Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára, HVG-ORAC, Budapest, 2016,

Varga István: Egység és sokféleség a perrendi kodifikációban – Egy új polgári pererndtartás szabályozási előkérdései, in: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, hvg-orac, Budapest, 2014. 19-49.

Wopera Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai (kézirat), Jogtudományi Közlöny 2017. évi 4. szám, (megjelenés alatt)